

Peker, M. ve Aydın, B. (2003). “Anadolu ve Fen Liselerindeki Öğrencilerin Öğrenme Stilleri”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt:(2), 14, 167-172.

Strutchens, M. (1995). *Multicultural Mathematics: A More Inclusive Mathematics*. ERIC Clearinghouse for Science Mathematics and Environmental Education Columbus OH. ED380295.

Yrd.Doç.Dr. Murat PEKER; Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi OFMAE Bölümü 58140-SİVAS, E-mail: mpeker@cumhuriyet.edu.tr

Yrd.Doç.Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü 58140-SİVAS, E-mail: ydede@cumhuriyet.edu.tr

Döneminin Romanına Göre, Yüzyıl Başlarında İstanbul’da Sosyal Yaşam ve Batılılaşma Olgusu

The Phenomenon of Social Life And Westernisation In The Early 20 th Century Novel In İstanbul

Ömer SOLAK

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Topakkaya Lisesi, Merkez/ Aksaray-TÜRKİYE

ÖZET

Beyoğlu, Galata, Şişli gibi muhitler, Türk romanının ilk örneklerinden başlayarak bir çekim alanı olma özelliklerini giderek arttırmışlar; “alafranga” olarak adlandırılan Avrupaî adetler buralardan payitahtın önce Müslüman muhitine ve diğer taraflarına yayılmaya başlamıştır.

Özellikle Batılılaşmayı, Türk toplumunun geleceği için ideal bir süreç olarak gören ve Batılı tipleri ideal bir teklif olarak döneminin toplumuna öneren romanlarda alafranga muaşeret kurallarına sıkça yer verilir. Özellikle yüzyıl başlarında İmparatorluk başkentinde, o güne kadar görülmedik yenilikler, asrî tabaka tarafından kabul görüp benimsenirken; geleneksel çevreler tarafından yadırganır ve alaya alınır.

Osmanlı'nın yıkılma dönemine rastlayan bu tarihlerde ekonomik, sosyal ve siyasî düzen zaten alt üst olmuş, değer yargıları zayıflamıştır. Bu dönemin romanlarında görülen bir kısım tipler, toplumun bir kesimince Beyoğlu'nun ve batılı kaidelerin cazibesine kapılmış biçareler olarak görülür. Öte yandan özellikle üst tabakadan paşazadelerin uçarı aşklarını konu alan romanlarda, umumiyetle tahsilli olan bu kişiler yaşadığı toplumdan memnun değildir. Ve yaşadığı toplumu değiştirmenin yolunun, bir batılı gibi yaşamaktan geçtiğini sanırlar.

Anahtar kelimeler: *Türk romanı, Batılılaşmak, İstanbul, sosyal yaşam*

ABSTRACT

Some placesas Beyoğlu, Galata, Şişli where started at first example of Turkish novel, increased day by day speciality of attracted area. The tradition that called “alafranga”, firstly become difused Muslim area and the other area from here.

Especially westernisation had become ideal period for Turkish society. And Turkish novel, have often be located in alafranga social intercourse. Especially unvisiable newness was appropriate by the modernized people at the Capital of the imperatory beginning of the century, while traditional people odd and ridicules.

The politic and economic system was decomposed and the moral values were damaged subject to the demolition of Ottoman Empire that was almost at the same time the cultural decomposition happened. A novelist pays more attention to the selection of the places around whom he will form the The stereotypes appearing in our novels during the westernization era have so many features in common. The part of the people interprets to destitutes some stereotypes that was grabbed charm of the Beyoğlu. However especiallly some novels that mentioned up class of people and mentioned their relations. Those persons generally was unhappy the their people. They lives like an westerner because they thinks that society can be change only this way.

Key Words: *Turkish Novel, to become westernized, İstanbul, Beyoğlu, social life*

Giriş

Yüzyılın hemen başlarındaki romanımızda Batılı adetler alafranga muaşeret kuralları, Dönemin toplumu için ne kadar önemliydi ve dönemin romanına ne kadar yansiyabilmişti. İşte, makalemizde bu meseleyi ele almaya çalışacağız. Bir yabancı dil olarak İngilizce ve Fransızca öğrenilmesine ne kadar önem atfedildiğine, tenis sporunun ilk hangi merkezlerde oynandığına, futboldan boksa diğer bazı sporların romanlarımızda nasıl aksülamel bulduğuna bakacağız.

Başlangıçtan itibaren Türk romanının değişmez bir mekânı olan İstanbul, incelenen romanların büyük bir kısmında da vakanın geçtiği şehirdir. Aşklar burada başlar ve biter. Mirasyediler bu şehirde servetlerini tüketirler. Avrupa malları bu şehirde satılır. İmparatorluğa giren yabancılar burada faaliyet gösterirler. Her milletten insan kalabalığıyla bu şehir, büyük ve görkemlidir. İstanbul, payitaht olması sebebiyle İmparatorluğun geniş coğrafyasındaki her sıkıntı buraya yansır. İktidar ve güç kavgasının merkezi burasıdır. Problemler burada tartışılır, yetkiler burada toplanmıştır. Anadolu’dan, Kafkasya’dan, Balkanlardan gelen bütün yollar İstanbul’a çıkar.

Payitahtta Görülmeye Başlanan Alafranga Kaideler

Bu kozmopolit şehrin, nispeten Avrupalı bazı muhitlerinde önce Avrupa kökenlilerde ve Levantenlerde, sonra yerli gayrimüslimlerde, daha yeni yeni de Müslüman ahalide

“alafranga” denilen Avrupa muaşeretinin görülmeye başlandığına şahit oluruz. Bunların bazılarında olan çeşitli spor dalları da hemen dönem romanına girecek kadar toplum yaşantısında karşılığını bulmuştur.

1902’de yayınlanmış olan Safvet Nezihî’nin *Kadın Kalbi* romanında aslî kişi Ahmed Bahâ, bir yaz akşamı hiç sevmediği ama hemşerisi mevkiinde olduğu için ara sıra da olsa görüşmek zorunda olduğu kalem memuru Mail’in, Mersin’de “Yeni Gazino’da o şişman, sâkil, biçimsiz vücûduyla bilardo oynadığını” hatırlar. (s.39) Bilardo gibi son derece Avrupaî bir spor dalı Ahmed Bahâ’ya göre, Mail’in kalın Şarklı vücûduna çok yabancı ve yakışsız gelmektedir.

Alafranga sporlar ile ilgili bir başka temasa da Halide Edip’in *Handan* romanında rastlarız. [Adıvar, 1913] Özellikle kibar sınıfa mensup insanların, paşazadelerin hayatını, aşk kırgınlıklarını anlatan romanlarda bu temaslara sıkça rastlanır. Halide Edip, romanlarında aslî kadın kahramanlarını bir teklif olarak sunar. İdealize edilmiş birer tip olan bu kişiler; yazara göre döneminin fazla şarklı toplumu için birer batılı bir sentezci bir teklif olarak sunulurlar. Kendisini biraz “muhafazakâr” olarak nitelendiren romanın kahraman anlatıcısı Refik Cemal, nişanlısı Perihan’ı görmeye gittiğinde onu yeğenleriyle tenis oynarken bulur.

Üç genç kız, beyaz kısa fistanları baş örtüleri ile birbirlerine toplarını fırlatıp duruyorlardı.(s.7)

Refik Cemâl, kendisinin de oyuna katılmasını teklif eden nişanlısı Neriman’a, bu oyunu bilmediğini söyler. İçinden “bilmem her İngiliz deliliğini yapmadığımı duyunca bu çocuğun yüzünde bu gölge uçacak mı?” diye geçirir. (s. 7) Zira, dönemin padişahı Abdülhamit’e karşı ihtilalci fikirleri olan bu genç münevvere göre tenis, bir çeşit “İngiliz deliliği”dir.

Kadın Kalbi eserinde de matmazel Polin, Nahifî Paşa ailesinin gençlerine tenis oynamayı öğretir. [Safvet Nezihî, 1927] İhtiyar paşa baba, kızının ve nişanlısının hoşça vakit geçirmeleri için yalının arka bahçesine bir kort yaptırır. Tenis oynama teklifi aslında genç Fransız mürebbiyeye aittir. *Kadın Kalbi* romanında matmazel Pauline’in davranışlarını en çok tepkiyle karşılayan yine evin bir başka çalışanı olan kâhya kadın Binnaz’dır. Genç bir delikanlı olan Ahmed Baha ile ata binen matmazel Pauline’e Cavidan da katılmak isteyince, Binnaz kendini tutamaz “–Kızlar hiç ata biner miymiş, hiç böyle şey mi olurmuş?.. Ah, hep o alafrangalık değil mi...” diye söylenir. (s.164) “–Ne yapayım kız seviyor.” diyen hanımını, tepkisiz davranmakla suçlar. (s.165) Kendine kalsa “O matmazel olacak karı”yı, “bu kokonaları” eve dahi sokmak taraftarı değildir. (s.164)

Baha Bey bile başkalaştı... Evde bu alafrangalığa ne kadar düşkün. Ya eteğe benzeyen giydiği kadifeden çizgili pantolon. Aman Yarabbi ! Erkekler de hiç kadife esvap giydiğini işitmemiştim. O aşüfte tavırlı karı nihayet çocuğun da zihnine girdi. (s.165)

Baha’nın mensup olduğu Rıfkı Bey ailesi ile, Nahifî Paşa ailesi arasında düzenlenen eğlencelerin ekserisini matmazel Pauline tertip eder. Rıfkı Bey’le evlenmeden önce İstanbul’un eğlence yerlerinde oldukça tecrübe peyda etmiş olan Baha’nın üvey annesi Peyker Hanım bile “onun zevk ve sefâ âlemleri ihzârı için gösterdiği tab’-ı selîme gıpta eder.” (s.163)

Pauline’in evin genç delikanlısı Baha üzerinde de bir etkisi vardır. Örneğin Pauline “idmân-ı beden taraftarı olduğundan faaliyet-i uzvîyenin idâme-i sıhhât ve âfiyet için derece-i lüzûmundan bahsettikçe Baha’yı imrendirmeye başlar” (s.163) O, “ata binmek, muhtelif top

oyunları oynamak husûsundaki mahâretini birer birer sayıp döktükçe Baha'nın ağzının suları” akar (s.163)

Her iki ailenin Nahifi Paşa yalısında birleşip bir arada bulunduğu zamanlarda, Pauline, roman okumak veya birlikte bezik oynamak gibi yollarla Baha ile yakınlaşmanın yollarını arar. Baha ise, “Matmazel Pauline’in perde-birûnluklarına nazâr-ı lakaydî ile” bakmaya çalışır. “Şûh fakat biraz lüzûmundan fazla laubâlîyâne olan sûret-i terbiyesinin şu etvâr-ı harekât-ı serbâzânenin meclûb ve meftûnu olmayı” pek de istemez. (s.168) Buna karşılık Pauline, içten içe Bahâ'nın bu kayıtsız tavırlarını “–Ne kadar budala, ne kadar safdil...” diye değerlendirir. (s.168)

Kibar sınıfa mensup paşazadelerin hayatını anlatan romanlarda, İstanbul, yalnızca bir sahnedir; derinlerde yaşayan nüfusu tanımıyoruz. Konakların ve kalemlerin dışında sürüp giden hayatla ilgili çok az bilgi verilir. Avrupa kültür ve yaşamının Osmanlı toplumuna yedirilmesi vazifesi, öyle bir ciddiye alınır ki, yer yer neredeyse gerçek hayatta bulunmayan bir başka şehirle karşı karşıya kalırız. Romanlardaki İstanbul, ne Piyer Loti'nin egzotik kentidir; ne de Şemsettin Sami'nin katı, yüceltilmiş şehridir. Dikkatler sadece seçkin zümrenin hayatına, aşk kırgınlıklarına çevrildiği için İstanbul, kibarların yaşadığı bir kent vasıfları ile ortaya çıkar.

İstanbul'da futbol ve boks sporu da bir başka “paşazade” aşkını konu alan Kaşif Dehrî'nin *Üvey Valide* romanında yer alır. [Kâşif Dehrî, 1912] Zengin bir tüccarın *Mekteb-i Sultânî*'de okuyan oğlu olan Vedi, “perşembe günü akşam teneffüsünde okulun bahçesinde arkadaşlarıyla futbol” oynar. Ama aralarında kavga çıkar ve önce “İngiliz boksundan başlayan” kavga kısa sürede “alaturka yumruğa” döner. (s. 47)

Şebab-ı Tebah asli kişisi Fazıl, arkadaşının karısına karşı duyduğu ve kendisini nihayet hasta düşüren amansız aşk sebebiyle “tebâh” olmak, yok olmak ister. Bu yönüyle bize *Eylül* romanının Süreyya'sını çağrıştıran Fazıl, Boğaziçi'nde bir yalıda oturmaktadır. Bu genç, kendisi gibi üst tabakadan akranlarının haftalık eğlencelerine katılır. Bu toplantılarda erkekler ve kadınlar hep beraber oturup piyano çalmaktadırlar. Romanın bu bölümünde opera ve acıklı söylenen arya, romanın trajik sonuna uygun olacak müzikal bir fon olarak düşünülmüş gibidir.

Şimdi çoktan beri uyuyan piyanodan fişkırın «Traviyata» operasının nağmât-ı ahenkdârı salonu dolduran mebhut duvarlarda bir aks-ı garîb hâsıl ediyordu. (s. 71)

Buraya kadar hayatın romanı etkilediğini söyledik. Ancak incelediğimiz eserlerde romanın da hayatı etkilediğine örnekler buluruz. Özellikle Hüseyin Rahmi'nin romanlarında bolca bulunan alafranga “dandin” beyler; hayatlarındaki incelikleri, aşk işlerinde bir girişime karar verirken hep karşılığını romanlarda, Fransızca kitaplarda ararlar ve bunu da açıklıkla ifade ederler. Silahını doğrulttuğu Reyhan'ın Parnas'la ilişkisinin öncesini pişkin pişkin anlatmasına Hami, “Böyle şey hiç iştmedim; ne bir yerden duydum ne de bir romanda okudum.” Şeklinde ilginç bir cevap verir. (*Metres*, s.339)

Aynı yazarın bir başka romanı olan *Bir Muadele-i Sevdâ*'da ise geleneksel roman kişilerinden birine şöyle düşündürür: “Aşkın delilik marazından bir fasıl olduğunu okuduğu romanlarda görmüştü.” (s. 84)

Okuduğumuz romanların büyük bir kısmında mekân, İstanbul ve İstanbul'un muhtelif semtleri ve Adalar'dır. Sefâhatin başlıca mekânları, Beyoğlu ve Şişli'den mesire ve eğlence

yerlerine kadar pek çok yerdir. Ahlâksızlık önce mesire yerlerinde başlar. Buralar Fener, Erenköyü, Çiftelhavuzlar, Çırpıcı Çayırı, Beykoz, Kuşdili çayırı; Göksu ve Kâğıthane deresi veya Adalar'daki çamlıklar gibi gezinti yerleridir. Kimi romanlarda, Beyoğlu ve Şişli muhitleri, her tür aile felaketinin nedeni olarak görülür. Kadınlar buralara devam eden kocalarını, kaybedecekleri korkusuna kapılırlar. “İlk romanlarımızda şairane bir ilham kaynağı olan Çamlıca, Boğaziçi gibi yerler, yavaş yavaş (...) romanlarımızda birer gezinti yeri, kahramanların yaşayışında rol oynayan mekân kadrosu olarak anılmaya, önem kazanmaya başlar.” [Kavcar, 1985: 236-237] Ayastefanos geleneksel olanı, mahallî olanı; Beyoğlu ise bir kültür ve medeniyet değişimini sembolize eder. Ancak bu yeni kültür, yozlaşmış dejenere olmuş bir kültürdür. Burada yaşanan renkli ve yaldızlı hayatın arkasında yaşanan gerçekler daha sonra anlaşılır.

Genç Kız Kalbi romanının alafranga eğitim görmüş genç kızı Pervin, büyük ümitlerle geldiği İstanbul'da aradığını bulamaz. [Mehmet Rauf, 1914] İzmir'de sinemada gördüğü Avrupa şehirlerinin temiz cadde ve sokakları, pırıl pırıl akan dereleri, kibar ve bakımlı insanları ile İstanbul'un durumunu karşılaştırır. İstanbul'da “hayâl kıran bir biçimsizlik, bir küçüklük” vardır. O çok merak ettiği Beyoğlu, “iki tarafa uzayan dar, pis sokaklarla yayılmış yegâne bir caddeden” ibarettir. Hele Boğaziçi'nin yalı enkazları, nazarları tırmalar. Rumeli sahilindeki yeni birkaç binaya karşılık, Anadolu sahilinin harap köyleri, “asırlık” ağaçları, ruhuna kasvet verir. Boğaz'ın ve Haliç'in iki tarafını işgal eden mesire yerleri ise; pis kokan dereleri, garip kıyafetli insanları ve birbiriyle konuşmak için tuhafliklar yapan âşıkleriyle “mehâsin-i tabiyeden” uzaktır. (s. 11)

Nurhayat [R. Adil Nami, 1912] romanının Avrupa'da bir süre bulunmuş aslî kişisi Ziya Bey, “serbest ve şûh” bir kadın olan karısı Nurhayat ile, İstanbul seçkinlerinin ve gayrimüslimlerinin gittiği tüm yerleri dolaşır. Akşam olunca, bahçede oturur, bira içer ve “iyice keyif çattıktan sonra arabalarına binerek Fener'i, Kuşdili çayırını, Moda'yı velhasıl bütün mesireleri birer birer” dolaşırlar. (s.29)

İstanbul'un mesire yerlerine Mehmet Celâl'in *Kuşdilinde* romanıyla tenkit edilir. [Mehmet Celâl, 1910]Yazara göre buralarda atlı arabalı şık hanımlar ve beler arasında cereyan edenler tam bir komedidir.

Remzi ve Re'fet ikisi de küçüklükten beri bir arada büyümüş uzaktan da akraba iki delikanlıdır. Re'fet'in Mehmet Haluk adlı ihtiyar bir babası, Remzi'nin de Fatma Bedriye adında bir teyzesi vardır. Gençler bunlardan para “sızdırarak” geçinirler. Yazar çeşit çeşit atlı, öküzlü arabaların toplandığı; insan kalabalığının bir izdiham halini aldığı bu mesire yerini ince ve alaycı bir dille dikkatlere sunar. İki genç arkadaş karşı simit yemeği canları çektiği halde sırf ayıp karşılanacağı endişesiyle yakındaki bir otelin lezzetsiz ve pahalı yemekleriyle karınlarını doyururlar.

Hüseyin Rahmi'nin *Metres* romanında aslî kişi alafranga Hami Bey, konağında bir balo tertip eder. [Gürpınar, 1889] Baloda herkesin gözü, başkasının karısındadır. Bu sahne eserde, gayrimüslimlerin ve onların körü körüne takipçisi olan alafrangaların ahlâkî çürümüşlüğüne bir misal olmak üzere yer almıştır.

Madamlar kendi zevclerinden başka erkekler ile, mösyöler başkalarının zevceleri ile bî-mehâbe muaşakata germi vermişlerdi. (...) Nısf-ı leyle kadar muttasıl içki içildi. Herkes intihap-gerdesiyle vakit geçirdi. Umûmî bir musâhebet vukuuna meydan kalmadı. (s.11,13)

Tüm bunlara karşın, bazı Türkler bizden olmayan bu semtten ve bu semtin yabancı sakinlerinden zaman zaman sıkılır, hatta nefret ederler. *Salon Köşelerinde* romanında merkezî kişi Şekip'in itirafları, bu anlamda dikkat çekicidir. Ancak onun tutumu, samimi bir yüz çevirişten çok bir aşk kırgınlığının eseridir.

Artık bu âşık koleksiyonları yapan üzücü harap edici kadınlardan... Adem-i huzurlarında zan ü bezmin görmek için nimet-i visalini ekmek kırıntıları gibi avuç avuç salondan salona serpen üzücü kadınlardan teneffür etmiş idim. (s.33)

Tanzimat'la birlikte başlayan modernizm, kadın-erkeke ilişkilerine de bulaşır. İstanbul'da belirli bir sosyal seviyeye ulaşan ailelerin kızları, yanlarına halayıklarını, Ermeni veya Rum'dan hususî hizmetkârlarını alarak alış verişe çıkarlar. Mehmet Celâl'in *Leman* romanında Ermeni Maryanko Dudu ve Rum Eleni, ara sıra hanımları Leman'la Beyoğlu'na çıkarlar. [Mehmet Celâl, 1910] Şekerleme alış verişi "Le Bon"dan yapılır. Leman, Beyoğlu'ndan aldığı "Lila Blan", "Pod d'aroz", "Hilhoftrobin" gibi Avrupa markalı parfümler kullanır.

Yabancı bir dil konuşmak, dönem toplumu için akademik ve pratik bir ihtiyaçtan çok bir statü göstergesidir. Bunun delillerini yukarda bahsi geçen *Şebab-ı Tebah* romanında bulmak mümkündür. [Nezihe Muhlis, 1911] *Şebab-ı Tebah*'da iki amca çocuğu olan Necib ve Süheyla, bir Alman okulunda okuduklarından dolayı, aralarında Almanca konuşurlar. Bu durum Süheyla'ya ilgi duyan komşu köşkün delikanlısı Fazıl'ı rahatsız eder. Bu rahatsızlığın sebebi millî duygular değil, kendisinden gizledikleri bir şey olduğu şüphesidir. Fazıl, daha sonraki yıllarda Necib'le aynı okula giderek yakın arkadaş olur. İki genç bir Fransız okulunda okumaya başladıklarından Fransızca'ya ihtiyaç duymaya başlamıştır. Beraberce yabancı dil çalışırlar. Necib, arkadaşı Fazıl'a Fransızca öğretir.

Yüzyılın hemen başlarında batılılaşma ideolojisinin taşıyıcı bir kurumu olarak görülmüştür. pek çoğu iyi eğitilmiş, Batı Avrupa'da bulunmuş, bu medeniyetin koşul ve niteliklerini tanımış/benimsemiş, iyi derecede yabancı dil bilen, Batı'lı gibi olmanın kendi toplumlarına mutluluk ve refah getireceğine inanan, kısacası, Tefik Çavdar'ın deyişiyle, "burjuva kültürünün etkisini en fazla hisseden grup" [Çavdar, 1995: 25] olan Tanzimat ve sonrası dönemin Osmanlı aydınları, toplumlarının modernleşmesi için farklı birtakım yolların yanında

romanı da bir araç olarak görmüş ve kullanmışlardır. Öyle ki, Osmanlı aydınları için roman önemli ve etkili bir yol olmakla beraber, diğer araçlara göre belli üstünlükleri de bulunmaktadır. Öncelikle romandan zevk almak Batılı olmanın bir ölçütü gibi değerlendirilmiştir. O dönem Osmanlı aydınlarının hemen hepsi, halkın roman yoluyla eğitilebileceği kanısındadırlar. Roman sanatı, Batı uygarlığının bir ürünü olarak, hem topluma Batılı yaşam biçimini tanıttık, hem Batılı olmada yol gösterici olacaktır.

Alafrangalık Karşısında Osmanlı Aydını

Ahmet Mithat *Felatun Bey ve Rakım Efendi* [Ahmet Mithat, 1997] romanında, Batılı olmayı, şık giyinmek, yalan yanlış da olsa iki kelime Fransızca konuşmak, balolarda boy göstermek, ölçüsüz para harcamak sanan alafranga züppe tipi Felatun Bey'le, Batılı'yı özümsemiş, okuyan, iyi derecede yabancı dil bilen ve bunu gerektiğinde kullanan, çalışkan, dürüst, tutumlu, kanaatkar ideal bir Osmanlı aydını Rakım Efendi'yi karşı karşıya getirir. Böylelikle yazar yalnızca taklitten ibaret bir temelsiz batılılaşmayı eleştirirken, Batılı'yı özümsemiş ve bu özü kendi kültür ve değerleriyle harmanlayarak içselleştirmiş sağlam temelli bir batılılaşma anlayışını desteklemiştir. Şerif Mardin, Rakım Efendi'nin temsil ettiği bu ideal Osmanlı aydınını şöyle tanımlamaktadır:

Rakım Efendi, Osmanlı eğitim kurumlarını iyi bir derece ile bitirip, Fransızca'sını geliştiren, daha sonra bilgi hazinesini hukuk, şiir ve tıpla genişleten ciddiye ve çalışkanlığı boğucu bir ukalalıkta beliren bir gençtir. Danışma, tercüme ve özel öğretmenlikle bu eğitimin masraflarını çıkarmıştır. Hayattaki ana amacı çalışmak ve "makul" bir refah seviyesine ulaşmaktır. Rakım Efendi'nin değerleri, başarıya ulaştıktan sonra bile arasında yaşadığı orta sınıfın görüşleri ve Batı kültürünün bir karışımından meydana gelir. [Mardin, 1991: 36-37]

Aslında sözü geçen bu romanda olduğu gibi, dönemin oyunları da kişileri kaba bir olumlu ve olumsuz ayrımı içinde gösterir. Olumlu kişiler genellikle tamamen ak, olumsuzlar da tersine karadır. Romanın bir başka önemli yanını Berna Moran, alafranga tüketim biçimine ya da yeni düzenin getirdiği tüketime dayalı ekonomik anlayışa dönük eleştirisi olarak görür. Moran, bu durumu, "Ahmet Mithat'ın ortaya koyduğu temel karşıtlık Felatun Bey ve Rakım Efendi'nin temsil ettikleri tembellik ve israf ile çalışkanlık ve tutumluluk arasındadır" [Moran, 1983: 39] sözleriyle tanımlamaktadır. Yazarın bu bakışı, bir yandan temelsiz batılılaşmayı gündeme getirmek için zemin hazırlarken, bir yandan da ülkeye sızan Avrupa burjuva kapitalizminin ülkeyi yeni bir pazar haline getirişinin, kapitalist ekonominin ülkeyi avucunun içine almaya ve ulusal ekonominin yavaş yavaş zarar görmeye başladığının ipuçlarını da vermektedir. Aynı olguya Namık Kemal şu sözlerle yaklaşmaktadır: "Devlet hürriyet-i ticareti öyle bir zamanda ilan etti ki mülkümüzde sanat ve marifet tamamıyla inkıraz halinde idi. O yolda haiz-i kemal olan Avrupa halkı vatanımıza yığıldı." [Tanpınar, 1997: 432]

Sonuç

Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun ilanı ile başlayan ve *II. Meşrutiyet*'in ilanına kadar yarım yüzyılı aşkın bir süre devam eden Tanzimat Dönemi, Osmanlı toplumu için bir geçiş dönemi niteliğindedir. Bu geçiş, geleneksel düzen ile modern toplum arasında yaşanmaktadır. Bu dönemde kapılarını Avrupa medeniyeti hedefiyle Batılı'ya açan Osmanlı İmparatorluğu, bu hedefe ulaşabilmek için adına batılılaşma denilen, deyim yerindeyse, bir yeniden yapılanma sürecine girmiş, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi iç dinamikleri nedeniyle bu süreç bir taşıyıcı güce gereksinim duymuştur. Sürecin işlemesi ve ideolojik temellerinin oluşturulması, büyük ölçüde adına topluca Yeni Osmanlılar denilen bir aydınlar grubu tarafından üstlenilmiştir.

Yeni Osmanlılar batılılaşmayı, ekonomi, hukuk, siyaset, fert, sanat gibi farklı alanlarda tartışmaya ve uygulamaya geçirmeye çalışmışlar, bu yönde bir toplumsal bilinç oluşturmalarının yanında iktidarı da değişim için zorlamaya çalışmışlardır. Hem bu toplumsal bilincin oluşturulması hem de iktidarın zorlanması için seslerini gazete, dergi, şiir, tiyatro gibi yazı alanlarında duyururken romanı da önemli bir araç, hatta bir anlamda silah gibi kullanmaya başlamışlardır. Bu dönemde roman bir görevle koşullandırılmıştır.

Romanın görevi, temelde batılılaşma ideolojisinin topluma aktarılmasıdır. Diğer yazı alanlarından farklı olarak tiyatro yaşama yakınlığıyla, bu görüşlerin vücut bulduğu, başka bir deyişle gerçekleştirildiği bir alandır. Roman bir yandan büyük çoğunluğa fikirlerin kolayca ulaşması imkanını verirken, bir yandan da elit bir aydınlar grubuyla her tabakadan geniş bir insan kesiminin kader birliği içine girmesini sağlamaktadır.

Dönemin aydın ve yazarları arasında roman yazmayan yok gibidir. Kuşkusuz bu, toplumun değişim sürecini hızlandırmaya dönük ateşli bir üretimin göstergesi olmakla beraber, kurucu tiyatro yazarlığının oluşturduğu roman edebiyatı geleneğine önemli bir ivme kazandırması bakımından da önemlidir. Böylece zengin bir malzemeyle oluşmaya başlayan roman edebiyatı daha sonraki dönemleri de tetikleyecek bir yapıya bürünmüştür. Yine de, romanın temel bir görevle koşullanması, bu sanatın büyük ölçüde Batı'dan ithal edilmesi, roman yazarlığının ülkemizde kendi kimliğini bulmasını zorlaştırmış, bunun yanı sıra görevci, öğretici, yazarı bir otorite olarak merkeze alan, kendisini neredeyse bir iktidara dönüştüren roman anlayışının bir gelenek olarak uzun süre devam etmesini sağlamıştır.

Batı'da modernite, toplum gerçeğinin meydana getirdiği, kendiliğindenliği olan bir olguyken, ülkemizde dışarıdan ithal edilen ve bütün toplum gerçeğinin ona göre şekillendiği bir bağımsız üst kimliğe bürünmüştür. Buradan çıkabilecek sonuç, Türkiye'de modernleşmenin Tanzimat'tan bu yana iktidarın kendisi olduğu, ya da iktidara dönüştüğü sonucudur.

İktidarın kendisi olduğunu düşündüğümüze göre, modernleşme, toplumsal dönüşüm sürecini tepeden inme bir biçimde örgütlemiştir. Ancak, modernleşmeyi bir ideoloji haline getirmiş olan Türkiye'nin, bu modernleşmeyi içselleştirdiğini, kültürel olarak sindirebildiğini söylemek çok zordur. Kuşkusuz bu sindirim güçlüğü, daha önce de söz edildiği gibi, ülkemizin altyapısal olarak bütünüyle Batı'dan farklı oluşundan ve ithal modernitenin zorlamayla da olsa dönüştürmeye çalıştığı yapının kültürel alanda Batılı bir oluşum sağlayamamasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki, bugün artık değişim sürecini tamamlayan, bu değişimi günlük hayatına ve düşünme biçimine de yansıtmayı büyük ölçüde başaran Türkiye, bütün olarak kültürel bir başkalaşımı gerçekleştirmiş gibi gözükse bile, hala bir kimlik sorunu yaşamakta, belli çelişkilerin sıkıntısını hissetmektedir. Bu sıkıntıların asal sebebi, Batı tipi modernleşmenin koşulsuz kabul edilmesi, topluma bir üst model olarak sunulması, ve bu modernleşmenin ülkenin kendi kendine ürettiği bir mekanizma olmadığı gibi, toplumun da bu yapıya hiçbir katkıda bulunamamasıdır.

KAYNAKLAR

[ADIVAR], **Halide Edip**, *Handan*; Tanin matbaası, İstanbul 1329 (1913), 1+311 s.; üçüncü tab'ı ise 1924'te gerçekleşir: Orhâniye Matbaası 1342 (1924)., 285 s. Nâşiri: İkbâl Kütüphanesi Sahibi Hüseyin **Saffet Nezihi**, *Kadın Kalbi*, Suhûlet Kütüphanesi, 2. bs., Semih Lütfi kitabevi, Akşam matbaası, İstanbul 1927, 545 s.

Kâşif Dehrî (takma adıyla Hüseyin Kâmi), *Üvey Valide*, Tevsi-i Tıbaat matbaası, İstanbul 1328 (1912), 190 s.

KAVCAR, Cahit, *Batılılaşma Açısından Servet-i Fünûn Romanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985. s. 236-237

Mehmet Rauf, *Genç Kız Kalbi*, Teshil-i Tıbaat idâresi, İstanbul 1330 (1914), 140+4 s

R. Âdil Nami, *Nurhayat*, Mesai matbaası, Cemiyet Kütüphanesi, İstanbul, 1328 (1912), 240 s.

Mehmet Celâl, *Kuşdilinde*, Meşrutiyet Matbaası, Dersaadet 1326 (1910), 152 s.

[GÜRPINAR], Hüseyin Rahmi, *Metres*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1315 (1899)., 904s.

Mehmet Celâl, *Leman*, Meşrutiyet Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul 1326 (1910), 167s.

Nezihe Muhlis [Hanım], *Şebâb-ı Tebâh*, Tanin matbaası, İstanbul 1327 / 1911, 84 s.

Muhtar Halid külliyyâtı kısm-ı millî 6. kitap.

ÇAVDAR, Tefrik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 25.

Ahmet Mithat, *Felâhî Bey ve Rakım Efendi*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1997

MARDİN, Şerif, “Tanzimattan Sonra Aşırı Batılılaşma”, *Türk Modernleşmesi, Makaleler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.36-37.

MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış Ahmet Mithat'tan A.H. Tanpınar'a*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.39

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi İstanbul 1997.

İŞBİRLİĞİNE DAYALI ÖĞRENMENİN İLKÖĞRETİM 5.SINIF ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK BAŞARILARI VE HATIRDA TUTMA DÜZEYLERİNE ETKİSİ

Yrd.Doç.Dr.Yüksel GÜÇLÜ
Sakarya Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü

Zehra Nur ERSÖZLÜ

ÖZET

Günümüz toplumları, eğitim kurumlarından sadece bazı bilgilerle donanık bireyler değil aynı zamanda işbirliği içinde çalışabilen problem çözme ve diğer bazı sosyal becerilere sahip, aktif bireyler yetiştirmelerini beklemektedir. Sosyal Bilgiler dersi bu işlevi görebilecek en önemli derstir. Bunun içinde, sosyal bilgiler dersinde anlamlı öğrenme yaşantıları gerçekleştirerek, öğrencilerin hem duyuşsal, sosyal hem de akademik başarılarını arttırmaya yönelik farklı yöntem ve yaklaşımların etkililiğini sınanan araştırmaların yapılması gerekmektedir. Bu araştırma, ilköğretim beşinci sınıfta Sosyal Bilgiler dersinde işbirliğine dayalı öğrenmenin öğrencilerin akademik başarılarına ve hatırdâ tutma düzeylerine etkisini belirlemek amacıyla, deneme modellerinden “öntest-sontest kontrol gruplu model”e göre desenlenmiş ve araştırmaya ilişkin uygulama 2003-2004 öğretim yılı ikinci döneminde Bilecik ili Bozüyük ilçesi Çitosan İlköğretim Okulunda deney ve kontrol grubu olarak belirlenen 5-A ve 5-B sınıflarında gerçekleştirilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Yapılandırmacı Öğrenme, İşbirliğine Dayalı Öğrenme, Sosyal Bilgiler, Öğretim

ABSTRACT

What the societies of today expect from educational institutions is not only individuals equipped with some kind of knowledge, but also active individuals who are able to cooperate and who have some other social abilities such as problem solving.

Social knowledge lesson is the most important subject that can do this. Therefore, some researches which test the effectiveness of the methods and approaches aiming to increase perceptive, social and academical success of the students, should be done. This research, which aims to determine the effects of learning based on